

TIL BORDS MED TROND ÅM

– Vi samarbeider med Alma’s restaurant her i byen, sier Trond Åm. Denne høsten har det vært arrangert litterære måltider i Trondheim. Åm var vert. Det nye litteraturhuset inviterte.

TEKST OG FOTO: SJUR HARBY

Kan vi forstå en forfatter bedre om vi velger en annen inngang? Åm nikker og trekker frem Alexander Kielland, én av forfatterne som ble hentet til bords denne høsten. – Ikke nødvendigvis bedre, men du ser andre nyanser i forfatterskapet om du endrer ståsted. – Kiellands glede over mat og drikke gjør ham universell, men det er når vi setter det litterære i forbindelse med selve maten, at en virkelig får øynene opp for dens betydning. Han trekker frem et par linjer fra romanen *Garman & Worse* fra 1880, Kiellands første. «Aa – den Maden – den Maden!» sukkede Fru Garman, idet hun gikk, «jeg begriper ikke, hvorledes man kan legge saa stor Vægt paa de Ting.» – Men det er altså det vi gjør i denne mat- og litteraturserien.

Litteraturhus

Men hva er et litteraturhus i Trondheim, og hvor kommer mat og måltid inn? – La oss begynne med hva dette litteraturhuset ikke skal være, starter Åm. Han setter to kopper kaffe på bordet og skyver den ene av dem over til meg. – Vi skal ikke konkurrere med biblioteker eller bokhandlere, og vi skal heller ikke ha vårt eget hus med auditorier og saler, slik som i Oslo eller Bergen. Lokalene her i Bakkegata er først og fremst kontorer og en adresse vi deler med Norsk Forfattersentrum Midt-Norge. Litteraturhuset har ingen egen boksamling, ingen bokhandel og ingen kafé eller restaurant. Men vi har forfattere i den

forstand at vi leier ut arbeidsplasser til dem som trenger et sted å skrive. Her i Midt-Norge har Norsk Forfattersentrum over seksti medlemmer, og et eget litteraturhus vil gi hele miljøet et løft. Det er etterlengtet og har vært planlagt i flere år.

– Hva vi skal være? En arrangør, et møtested og en prosjektkoordinator. Vi skal bidra til flere og bedre arrangementer i Trondheim, og til at Trondheim blir en bedre kulturby, og vi skal være en arena for offentlig debatt. Vi ønsker en fast arena for arrangementene våre, men vi skal også ta hele byen i bruk gjennom samarbeid med andre.

Litteraturen er et møtested

– Vi håper på politisk velvilje til et permanent litteraturhuskonsept i tilknytning til folkebiblioteket og den nye kunsthallen fra neste år, men virksomheten er allerede i gang. Gjennom programmet vi har hatt i høst, har vi ønsket å utvikle et litteraturhus som er forankret i en virksomhet, ikke i et hus. Litteraturen er et møtested, hvor den skal både utfordre og selv utfordres. Vi har satt i gang debatter, samtaler, rent litterære arrangementer, litterære konserter og mye annet. Og altså, litterære måltider.

Fast følgesvenn

– Det er klart at mat og drikke i litteraturen er mer enn kokebøker. Hva ville Snorres kongesagaer ha vært uten mjød, og

Ibsens *Et Dukkehjem* uten Nora Helmers makroner? Dette er en vrien inngang på et intervju som egentlig skal handle om akevittens plass i trøndernes litterære bevissthet. Finner vi spor etter Lysholms Linie hos Trondheims-forfatterne? Kan byen rose seg av å være et litterært landskap marinert i akevitt? Det er for å stille disse spørsmålene jeg er kommet til Trond Åm denne dunkle ettermiddagen i november.

Akevitt i Trondheims-litteraturen

– Linjeakevitten ble oppfunnet i Trondheim og er noe trondhjemmerne flest er stolte av. Jeg er selv en etterkommer etter Hans Knudtzon, som sendte briggen Trondheims Prøve over ekvator og tilbake med den berømte lasten usolgt akevitt som smakte så mye bedre etter to år på reise. Akevitt er en historisk arv verdt å ta vare på og dyrke videre, men tradisjonen er nok svekket etter at spritmonopolet kuttet den lokale forankringen. Her har vi noe til gode i forhold til byer andre steder i verden, som virkelig dyrker sine lokale spesialiteter.

Lite synlig

– I Trondheims-litteraturen har akevitten vært forholdsvis lite synlig. I Johan Falkbergets roman om Bør Børson jr. drikkes det linjeakevitt. Bydegutten Bør har lært å sette pris på brus i storbyen Trondhjem, og spør Laura: «Må jeg få byde deg, nei, I, på en flaske brus fra Trondhjems

ÅMS GJESTEBUD

Fersk, nytrukket torsk, servert med bacon og rotstuing. Akkompagnert helst av rødvin, men for anlednings skyld av lokalt øl fra Austmann og Lysholm Thronhjemsaquavit. Det høres kanskje litt slitsomt ut, men til gjestebudet vil jeg invitere Agnar Mykle, Jean-Paul Sartre og Anne B. Ragde. Hensikten er å utfordre de tre til å samtale om mat og identitet.



limonadefabriks filial?». Laura bare ler og vil ha dram! Biff! Dermed blir det øl og «ekte Lysholmer» ute i Ilevollen. Bør, «grosserer-konsul Børson fra Olderdalen» har fått det for seg at Laura er konsuldatter, og lar seg lure ut på galeien av henne, som han riktignok synes er «styggelig tørst». «Er grosserereren kilen?» spør Laura, og ser med slørete øyne bort på Bør. «Hun var uten tvil et edelt og oppriktig menneske.»

Lunkent øl

– Ellers drikkes det ikke overvettes mye i Trondheims-litteraturens klassikere, så vidt jeg kan vurdere. I Kristian Kristianssens historiske romaner drikkes det mye lunkent øl på mugge. Men det var det folk drakk den gangen. Rent vann var vanskelig tilgjengelig, og i gjennomsnitt drakk trondhjennere ti liter øl daglig på 1700-tallet. Adrian Posepilt, den foreldre-løse gutten fra 1600-tallets Trondheim drikker lunkent øl, og det drikkes øl i klassikeren «Klokken på Kalvskinnet» et par århundrer senere. Det drikkes også inns muglet brennevin – antakelig akevitt – på tukthuset i romanen.

Arbeiderklasse miljøer

– Det er typisk ved mye av den klassiske Trondheims-litteraturen at den skildrer arbeiderklasse miljø. Mange av de fremste forfatterne hadde også selv arbeiderklassebakgrunn. Det en gang så mektige Søgade-patrisiatet, kjøpmannsfamiliene som holdt til i det som i dag heter Kjøpmannsgata – gjorde seg forholdsvis ubemerkt i litteraturen og ble etter hvert utkonkurrert av handelsfolk fra bygdene rundt Trondheim som slo seg ned i Strandgaden – i dag Fjordgata. Men Nini Roll Anker hadde en del av sin familiebakgrunn fra Søgade-patrisiatet og har skildret dette miljøet i publikums-suksessen *Huset i Søgaden*.

Léonie d’Aunet

– Ellers kjenner vi borgerskapet, og deres forhold til mat generelt og akevitt spesielt,

blant annet fra en berømt reiseskildring av den franske forfatteren og oppdageren Léonie d’Aunet, kjent blant annet som Victor Hugos elskerinne, som besøkte Trondheim i forbindelse med den store La Recherche-ekspedisjonen i 1838. Hun utga en reiseskildring som vakte stor oppmerksomhet, og hvor hun blant annet har beskrevet sine møter med det trondhjemske borgerskapet. Blant annet ble hun invitert på middagsselskap hos stiftsamtmannen i Stiftsgården. Maten ble servert på russisk vis, det vil si hver rett ble servert for seg, etter hverandre, og hun beskriver selsomme retter, en suppe som er mer som mørkerød saft tilsatt en masse boller, illeluktende av sprit. Hun forsøkte én av bollene: En gul klump, som liknet troskyldig på en eggeplomme. Den brant som ild – forræderen var overdryssset med spansk pepper. Slik fortsetter det selsomme måltidet. Og det skåles. I akevitt. Léonie d’Aunet anslår at hun måtte skåle omtrent førti ganger, og hadde det ikke vært for at hun var blitt så herdet på gårdene oppover Gudbrandsdalen, «kunne all denne akvavitten fått en beklagelig virkning på min forstand», skriver hun.

Odd Singsaker

– Så det fins noen få eksempler på at akevitten nok har spilt en betydelig større rolle enn den har fått litterært, smiler Åm. – Det bøtes litt på den store mangelen av akevitt i Trondheims-litteraturen, ved at dagens fremste etterforsker i Trondheims kriminallitteratur, Odd Singsaker, er en pasjonert akevittdranker. Den skilte, sympatiske etterforskeren sitter gjerne på Skydsstationen på Bakklundet – hvor forfatteren, Jørgen Brekke også har holdt boklansering. Brekke har åpenbart forstått noe flere forfattere gjerne kan ta til seg – å knytte det litterære til faktiske steder og lokale merkevarer. Det er kanskje lettere i kriminallitteraturen enn i romaner forøvrig, men det er en fin måte å bli elsket i egen by på. Selv om det naturligvis trekker ned at Odd Singsaker drikker Aalborg.

Rikelig med mat

– Mat derimot, fins det en rekke betydelige skildringer av – også fra Trondheim, og denne høsten har Litteraturhuset i Trondheim altså benyttet seg av noen av dem som ramme rundt en serie litterære måltider. Først ute var Trondheims-forfatteren Anne B. Ragde, som er kjent som en matelsker, og som i sin siste roman *Jeg har et teppe i tusen farger*, gir et portrett av sin fargerike, spesielle og matelskende mor. Ragdes mor var dansk, hadde lært å lage mat som kokk på et engelsk gods og opplevde å bli skilt fra sin norske mann, mens hun bodde i Trondheim. Fru Ragde ble nødt til å ta skjeen i egen hånd, begynte å jobbe på fabrikk og utviklet en helt egen evne til å trylle fram overdådige måltider av et tomt spiskammer.

Under det litterære måltidet, hvor Litteraturhuset i Trondheim samarbeidet med restauranten Alma’s, var det Anne B. Ragde selv som fikk ordet, mens kjøkkenet gjenskapte noen av de fantastiske rettene som beskrives i romanen.

Agnar Mykle

Byens store litterære sønn, Agnar Mykle ville ha fylt hundre år i år, og ble behørig markert i fødebyen. Blant annet tok Litteraturhuset initiativ til et litterært måltid på Mykles vis. – Ingen skriver om mat som Agnar Mykle, sier Åm. – For Mykle er maten og måten man tilbereder og nyter den på, en prøvestein på om man i det hele tatt verdsetter livet. Mykle er livsbegeistringens dikter, og denne sida ved ham får vi godt fram gjennom matopplevelser.

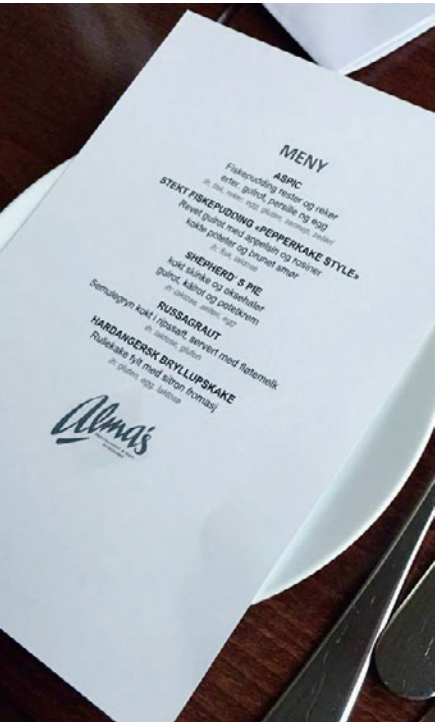
En av norsk etterkrigslitteraturs mest minneverdige scener handler om ei brødskive med brun ost. Det er i Agnar Mykles roman *Lasso rundt fru Luna*, hvor hans alter ego, Ask Burlefot, hisser seg opp over «en urørt skive med brun ost» som han oppdager ved pasientens seng under et sykebesøk. «[D]et usle tynne osteflaket lå skjevt på skiven, det var blitt klasket nedpå uten beregning, uten kjærlighet»,

skriver Mykle, og lar skiva utløse en flere sider lang harang mot alt det gnitne og kjærlighetsløse Ask Burlefot gjør det til en livsoppgave å opponere mot. Synet fyller Ask med «et voldsomt raseri, en rødglødende opphisselse, over å se det vidunderlige liv så svikaktig skjendet». Han vet at om han selv en gang skulle komme så lavt «at han bare hadde en eneste krone igjen til seg selv, sin eventuelle hustru og sine tolv uthungrede barn, så skulle han ikke kjøpe et stort stykke billig ost og spikke det ut til dem ved hjelp av en ostehøvel. Han skulle kjøpe en snai av den beste ost som var å oppdrive, han skulle kutte den opp i terninger så store som fyrstikkesker, og han skulle dele ut med raus og varm hånd. Etterpå skulle de dø. Men de skulle dø med minnet om at det siste de åt, var en god og tykk ostebete. En god, kjærlig, og tykk ostebete.»

Da det amerikanske forlaget som skulle oversette Lasso rundt fru Luna, foreslo å stryke nettopp scenen med osteskiva, skrev Mykle et rasende brev, hvor han understreket at scenen var det beste han noensinne hadde skrevet. Og at den slett ikke bare handlet om mat og sykepleiere, men også om en «viss type forleggere». For Mykle er mat dypt moralsk. Og det er en god lærdom å ta med seg videre.

En egen Trondheims-litteratur?

Men at byen er et åsted for fortellinger, at vi kan bruke bøker og forfatterskap som reiseførere, er det mange eksempler på. Vi planlegger litterære vandringer i Trondheim til neste år. Nylig var jeg selv med Adresseavisen på en reportasje, hvor vi lette opp sporene etter Agnar Mykle her i byen. Mykle skrev at «Jeg er oppvokst i den by i Norden som av alle har de bredeste gater; det er derfra jeg har det store skræv: den vie marg i mitt liv». Mykle skrev mye om Trondheim – eller Trondhjem som han insisterte å kalle byen – men omtaler den sjelden



ved navn. Like fullt er det få som har gitt en bedre beskrivelse av Trondheim enn nettopp Mykle.

«Byen, som lå ovenfor dem, var i seg selv en vakker, gammel og lubben by», en pussig blanding av gammelt og nytt, med «tre kinoer som alle gikk godt, og ett teater som gikk så dårlig at det vanligvis bare spilte fire av årets tolv måneder, og hver gang under ny ledelse».

Trondheims lodd

Mykle beskriver godt det som egentlig er Trondheims lodd – at den er en småby. Småbyer lider i litteraturen. Store byer gjør seg alltid spennende for forfattere og åpner for et mangfold av detaljerte beskrivelser. Små bygder er renskårne, innbyr til naturskildringer eller rene eksistensbeskrivelser, men småbyen ses gjerne i lys av sin størrelse. For Bør Børson er Trondheim nærmest som Paris; her er alt stort og flott i forhold til Olderdalen. Men for Jean-Paul Sartre, for eksempel, som besøkte Trondheim i forbindelse med et hurtigrutecruise med foreldrene i 1936, er det motsatt. For pariseren er Trondheim først og fremst en småby. «Disse norske byene er heslige, idet de oppnår en viss størrelse», skriver han om Trondhjem i et brev til sin livsledsagerske Simone de Beauvoir. Han tilbragte kun én dag her og beskriver hvordan han forsøkte å flykte fra sine foreldre, men gjenfant dem i hagen til «en uinteressant katedral». Det var Trondhjem for ham.

Både litteraturen og akevitten kan bidra til å gjøre byen mer spennende.

Til bords med forfattere

– Du skal få et oppdrag, sier jeg. – Du skal være vert. Du skal invitere forfattere til bords. Hvem vil du be og hva serverer du? Om gjestene er levende eller døde, spiller ingen rolle. Åm ba om betenkningstid, men mandag 23. november tikket meny og gjesteliste inn.